

УДК 631.15:631.17

Новак Н.П.

*кандидат економічних наук, докторант
Херсонського державного аграрного університету***УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРОФОРМУВАНЬ З ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ**

У статті визначено особливості формування та розвитку органічних аграрних підприємств. При цьому особливу роль відведено стандартизації та сертифікації їх виробництва та продукції. В управлінні діяльністю органічних формувань, принаймні на початкових етапах функціонування, обстоюється значна роль державної підтримки.

Ключові слова: управління, розвиток, агроформування, виробництво, органічна продукція, державна підтримка, чинники.

Новак Н.П. УПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЕМ АГРОФОРМИРОВАНИЙ С ПРОИЗВОДСТВОМ ОРГАНИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ

В статье определены особенности формирования и развития органических аграрных предприятий. При этом особая роль отводится стандартизации и сертификации производства и продукции. В управлении деятельности органических формирований, по крайней мере на начальных этапах функционирования, отстаивается значительная роль государственной поддержки.

Ключевые слова: управление, развитие, агроформирования, производство, органическая продукция, государственная поддержка, факторы.

Novak N.P. DEVELOPMENT MANAGEMENT OF ORGANIC PRODUCTION AGROFORMATIONS

In article the features of formation and development of organic agricultural enterprises. Thus the special role of standardization and certification of production and products. In the management activities of organic groups, at least in the initial stages of operation, advocated a significant role of government support.

Keywords: governance, development, agricultural enterprises, production, organic products, government support, factors.

Постановка проблеми. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва під час зниження антропогенного навантаження на навколишнє середовище й природні ресурси можливо досягти на основі розвитку органічного виробництва як альтернативної моделі господарювання в агросфері. На відміну від інших методів ведення сільського господарства, органічне виробництво засноване на використанні енерго- та ресурсоощадних технологій, мінімізації механічної обробки ґрунту та виключає використання синтетичних речовин.

Пріоритетним напрямом для органічного сільського господарства є використання матеріалів і технологій, які покращують екологічну рівновагу в природних екосистемах та зумовлюють створення стійких і збалансованих антропогенних агроєкосистем [1, с. 101]. В органічному виробництві забезпечується відповідність ведення органічного сільського господарства й органічної сільськогосподарської та продовольчої продукції певним стандартам, що дає можливість сертифікувати й маркувати продукцію відповідним чином і реалізовувати як органічну.

Особливістю органічного виробництва є те, що сертифікації відповідними уповноваженими установами підлягає виробництво, процеси переробки, пакування та зберігання продукції. Відсутність власних національних стандартів на органічну продукцію зумовлює необхідність здійснювати сертифікацію за допомогою міжнародних стандартів та національних стандартів інших держав. За таких умов отримана продукція експортується переважно до країн юрисдикції компаній, що уповноважили відповідні органи сертифікації. Та й вартість сертифікації й сертифікатів помітно зростає. Крім того, розвиток вітчизняного органічного виробництва ускладнюється нерозвиненістю нормативно-правової бази його регулювання [2, с. 10].

Органічне виробництво дає змогу реалізувати концепцію збалансованого розвитку агросфери за допомогою соціально-економічної, природно-ресурсної й екологічної рівноваги та має на меті забезпечення суспільства безпечними та якісними харчовими продуктами, а також збереження та покращення стану

навколишнього природного середовища, вирішення соціальних проблем сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню стану, проблем та перспектив розвитку органічного сільськогосподарського виробництва продукції присвячені наукові праці таких вітчизняних і закордонних учених, як Г. Антонюк, В. Артиш, Р. Безус, Н. Берлач, В. Вовк, В. Гармашова, Т. Дудар, В. Кисіль, М. Кобець, М. Крапивко, Б. Кружель, Є. Милованова, О. Рудницької, П. Барбері, Х. Кахілуото, Р. Штейнер, та ін. Україна є важливою аграрною країною світу, яка має великий потенціал у виробництві та споживанні органічних харчових продуктів. Попит на українську органічну продукцію постійно зростає на внутрішньому та зовнішньому ринках. Тому дослідження стану та розвитку органічного виробництва в нашій країні зумовлює актуальність обраної теми.

Метою статті є визначення чинників розвитку агроформувань з органічним виробництвом та обґрунтування складників системного управління їх функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальність проблеми розвитку органічного виробництва в Україні виходить на перше місце серед інших важливих проблем функціонування агросфери. Вітчизняні споживачі прагнуть до підвищення якості споживання та здорового способу життя. Органічна ж продукція забезпечує реальну вигоду для навколишнього середовища та здоров'я споживачів, які надають перевагу використанню органічних методів виробництва. Тому ринок органічної продукції постійно зростає. Незважаючи на наявність значного теоретичного доробку з цієї теми, необхідно зазначити, що важливим значенням для формування стратегії розвитку органічного ринку має ідентифікація та групування переваг органічних продуктів, дослідження основних перешкод, що зумовлюють розвиток цього ринку, а також розробка заходів щодо їх подолання [3, с. 13].

В останні десятиліття світовий ринок чистих харчових продуктів стрімко розвивається та стає досить популярною альтернативою споживанню шкідливих

продуктів. У країнах з розвинутою економікою та попитом з високою платоспроможністю населення щороку все більшої кількості споживачів, прихильних до ведення здорового способу життя та достатньо фінансово забезпечених виникає бажання отримувати якісну, безпечну та корисну продукцію, шкода довкіллю від виробництва якої мінімізована. Виробництво органічної продукції може стати конкурентною перевагою для економіки України й дати поштовх до розвитку не лише сільського господарства, а й багатьох інших суміжних галузей.

У цілому органічне виробництво – це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів та продуктів для використання на нехарчові цілі, метою якої є отримання органічної продукції на всіх її стадіях виробництва і яка враховує вимоги щодо вирощення, виробництва, перероблення, сертифікації, маркування, перевезення, зберігання та реалізації органічної продукції. Вона спрямована на покращення основних показників стану здоров'я населення, охорони довкілля, на забезпечення раціонального використання й відтворення ґрунтів та інших природних ресурсів, збереження сільських територій.

Органічна продукція – продукція, отримана в результаті сертифікованого органічного виробництва відповідно до правил органічного виробництва [4, с. 163]. Органічне землеробство – система ведення землеробства, що полягає в максимальному залученні для мінерального живлення рослин відновлювальних місцевих органічних ресурсів, біопрепаратів, органо-мінеральних і біоактивних добрив з введенням екологосумісних агрохімікатів природного походження. На продукцію органічного виробництва розроблено та прийнято стандарти ЄС (Regulation of the European Economic Community № 2092/91 on Organic Production of Agricultural Products) та США (The United States Organic Foods Production Act of 1990).

В Україні існують певні передумови організації органічного виробництва:

- у разі переходу на органічне виробництво спостерігається зниження витрат (пер за все, витрати на мінеральні добрива та засоби захисту рослин), це дає змогу встановити помірні ціни на продукцію, що випускається;

- 21 травня 2009 р. Україна вступила до Світової організації торгівлі, що збільшує можливість виходу української органічної продукції на європейський ринок;

- спостерігається зростання попиту на продукцію органічного виробництва, зокрема, його представляє середній клас;

- у країні створені умови сертифікації та реєстрації господарств з виробництва сільськогосподарської продукції;

- Україна знаходиться на шляху створення нормативно-правової бази з організації органічного виробництва;

- можливість створення додаткових робочих місць у разі виникнення господарств – виробників органічної продукції, що може привести до зменшення безробіття і, як наслідок, зменшення соціальної напруги на селі;

- покращення здоров'я населення, зменшення захворюваності та смертності;

- покращення якості навколишнього природного середовища.

До основних чинників, які сьогодні можуть прискорити розвиток органічного виробництва в Україні, належать:

- наявність значних площ сільськогосподарських угідь, придатних для ведення органічного виробництва. Сільськогосподарські угіддя, на яких впровадження технологій органічного виробництва є екологічно можливим та економічно доцільним, становлять близько 8 млн. га. Це, передусім, землі Північно-Полтавського, Вінницько-Прикарпатського, Південно-Подільського та Північно-Східно-Луганського регіонів;

- успішний досвід органічного землеробства в окремих вітчизняних сільгоспідприємствах, що нараховує близько 40 років. Так, у Полтавській області, яка славиться давніми традиціями екологічно спрямованого сільськогосподарського виробництва, в 2010 р. на базі ПП «Агроекологія» та Полтавської державної аграрної академії створено Центр органічного землеробства, до завдань якого входять наукові дослідження та консультування з цієї проблематики, а також безпосередньо виробництво органічної продукції;

- незадоволений попит на органічну продукцію в країнах з розвинутою економікою, що зумовлює їх зацікавленість до розвитку органічного виробництва в Україні. У 2012 р. за ініціативи Швейцарії в межах технічної допомоги розпочато проект «Розвиток органічного ринку в Україні»;

- потенційно значна місткість внутрішнього ринку. Так, згідно з дослідженнями Федерації органічного руху України, внутрішній споживчий ринок органічних продуктів у період з 2008 до 2013 рр. зріс майже в 20 р. [5].

В останні три роки спостерігається тенденція наповнення внутрішнього ринку власною органічною продукцією внаслідок налагодження переробки органічної сировини на вітчизняних підприємствах [6, с. 20]. Зокрема, це крупи, соки, сиропи, повидло, сухофрукти, мед, м'ясні та молочні вироби.

Ефективність впровадження органічного виробництва базується на:

- екологізації технологій вирощення – скороченні втрат поживних речовин в ґрунті;

- зменшенні хімічного навантаження шляхом використання екологічно безпечних добрив;

- використанні науково обґрунтованих сівозмін;

- використанні технологій утилізації відходів виробництва – впровадженні природоохоронних розробок: утилізації або знешкодженні відходів;

- зменшенні кількості шкідливих викидів підприємств у повітря чи водні джерела з метою запобігання надмірного антропогенного тиску на довкілля;

- використанні сучасних технологій уловлення, фільтрації та абсорбції шкідливих речовин.

Згідно зі світовими вимогами, органічна система сільського господарства та її продукція повинна відповідати певним стандартам до виробничих процесів, які спрямовані на підтримку оптимального стану екосистеми на соціальному, екологічному та економічному рівнях [7, с. 4]. Зокрема, в органічному виробництві заборонено:

- використання синтетичних мінеральних добрив, пестицидів та хімічних засобів захисту рослин;

- генетично модифікованих організмів та продуктів (речовин), що від них походять;

- забруднення стічних вод;

- клонування й опромінення;

- використання в тваринництві синтетичних домішок та інших речовин, стимуляторів росту, генних технологій;

- утримання худоби прив'язаною.

При цьому в органічному виробництві дозволено використовувати:

- мінімальний обробіток ґрунту;
- консервацію, культивування земель, сівозміни;
- добрива лише органічного (рослинного та тваринного) походження;
- несинтетичні сиромелені добрива та меліоранти (фосфоритне борошно, калій, гіпс, доломіт);
- посівний матеріал, вирощений в екологічних господарствах;
- винятково екологічні корми в тваринництві;
- вільний вигул і випас тварин у літню пору [8].

Для подальшого розвитку органічного виробництва необхідна комплексна взаємодія між суб'єктами органічного руху:

Виробникам:

1. Упроваджувати у виробництво інноваційні технології вирощування органічної продукції.
2. Забезпечувати подальше виробництво органічної продукції за рахунок власного вирощення сировини (кормів для тваринництва, органічних добрив для рослинництва).
3. Організувати органічні кооперативи для виробництва окремих видів продукції.
4. Дотримуватися принципів органічного виробництва.
5. Вести облік даних за європейськими стандартами.

Регіональним центрам:

1. Поширювати інформацію про постачальників органічної сировини (корми, насіння, органічні добрива) серед сільгосптоваровиробників.
2. Надавати додаткові послуги щодо пошуку оптових та роздрібних покупців для виробників органічної продукції.
3. Поширювати інформацію для населення щодо важливості споживання органічної продукції через власну електронну сторінку, публікації щотижневої газети та інші засоби масової інформації [9, с. 12].
4. Здійснювати сертифікацію продукції та надавати відповідні документи, згідно з вимогами Європейського Союзу та світових органічних рухів.
5. Постійно вживати заходів щодо підвищення кваліфікації виробників органічної продукції.
6. Вести облік даних щодо виробництва органічної продукції, щоб подавати їх у державне управління статистики, Міністерство аграрної політики та головний центр органічного виробництва.

Пропозиції для держави:

1. Встановити квоти на ціни для органічної продукції.
2. Розробити систему дотацій із консервування земель.
3. Створити механізм залучення для органічного виробництва земель, що не оброблялись за останні п'ять років.
4. Розробити програму впровадження технологій виробництва органічних добрив.
5. Знизити підтримку інтенсивного виробництва у бік підтримки органічного (особливо на ті види продукції, що виробляються у більшому обсязі, ніж на них є попит).
6. Впровадити програму підтримки сертифікації продукції.
7. Збалансувати підтримку органічного виробництва між видами виробництва.

8. Спрямовувати фінансові ресурси на дослідження ринку, каналів реалізації, перекваліфікації кадрів у разі, якщо виробництво перевищує попит протягом тривалого періоду задля підтримки обсягів виробництва [10].

Висновки. Органічне виробництво є пріоритетним напрямом розвитку сільського господарства, дає змогу реалізувати концепцію збалансованого розвитку агросфери за допомогою соціально-економічної та природно-ресурсної збалансованості й має на меті забезпечення суспільства безпечними та якісними харчовими продуктами, а також збереження та покращення стану навколишнього природного середовища, підтримку сільських територій. Екологізація сільського господарства передбачає комбінування й кооперування в його галузях та підприємствах комплексу інноваційних технологій, спрямованих на економічне зростання галузі, захист довкілля як взаємозалежних елементів стратегічного розвитку АПК, що гарантуватиме населенню високу якість продовольства.

Таким чином, органічне виробництво забезпечує вихід екологічно безпечної продукції, яка є результатом органічного виробництва – процесу, що забезпечує вирощення сільськогосподарської продукції, використовуючи лише біологічні ресурси та не завдаючи шкоду навколишньому середовищу. Переваги органічної продукції полягають у тому, що вона є корисна для здоров'я та екологічно безпечна. Тому розробка ефективних систем управління органічними підприємствами відноситься до важливих наукових та практичних завдань розвитку цього важливого сегмента аграрної економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лебеза Д. Процес розвитку виробництва органічної продукції в Україні / Д. Лебеза // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління». – 2010. – № 683. – С. 99–104.
2. Милованов Є. Поточний стан та шляхи активізації органічного руху в Україні / Є. Милованов. – К., 2013. – С. 9–14. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pres_organik2013.pdf.
3. Гармашов В. До питання органічного сільськогосподарського виробництва в Україні / В. Гармашов, О. Фомічова // Вісник аграрної науки. – 2010. – № 7. – С. 11–16.
4. Томашевська О. Органічне виробництво в світі: реалії та перспективи / О. Томашевська // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2013. – № 6. – С. 161–164. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://inek_2013_6_40.pdf.
5. Вовк В. Сертифікація органічного сільського господарства в Україні: сучасний стан, перспективи, стратегія на майбутнє / В. Вовк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lol.org.ua/ukr/vegetables/showart.php?id=15634>.
6. Артиш В. Особливості органічного агровиробництва в концепції сталого розвитку АПК України / В. Артиш // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 19–23.
7. Мороз П. Органічне виробництво: земля і люди / П. Мороз // Агропрофі. – 2011. – 20 травня. – С. 4–5.
8. Органічне виробництво: має шанс подолати голод і глобальне потепління // Organic UA: український органік-журнал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://organic.ua>.
9. Кобець М. Органічне землеробство в контексті сталого розвитку / М. Кобець // Аграрна політика для людського розвитку: проект. – К., 2004. – 23 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://P2004_01_051_04.pdf.
10. Федерація органічного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://organic.com.ua>.